

ЕЛЕМЕНТИ ТРАДИЦИЈСКЕ КУЛТУРЕ СРБА У СЕЛИМА У ДОЛИНИ МОРИША: ГОДИШЊИ ЦИКЛУС

Рад је написан на основу теренских истраживања које сам обавио још осамдесетих година прошлог века у појединим селима са српским заједницама у долини Мориша. Рад садржи преглед обичајних пракси везаних за годишњи циклус као и верски ритуали дотичних празника а који се светкују у православној цркви.

Кључне речи: Срби у долини Мориша, теренска истраживања, верски живот, празновање хришћанских празника, годишњи циклус.

Овај рад приказује обичаје православних Срба из шест села пространих у Моришкој равни и то: Чанад, Семпетар (Велики Свети Петар), Хаћфала, Саравола, Кетфељ и Варјаш. Рад је настао на основу записаних казивања (деведесетих година прошлог века) аутентичних казивача из већ наведених села: за Чанад и Семпетар, Зорка Влашчић и Наталија Галетин (р. 1933), за Наћфалу и Сараволу, Гина Аничич (р.1922) и Божица Мунћан рођ. Мутавски (р.1933), за Кетфељ и Варјаш, Велинка Савић (р.1915) и Анђелка Чоботин рођ. Петров (р.1920).

Почетак пролећа или пролећна равнодневница сваке године буде у току Ускршњег поста. Датума 22. марта по новом, а 9. марта по старом календару, Православна црква врши помен светих 40. мученика Севастиских или Младенци, како је у народу познат овај празник. Народна пракса, у овај дан, забрањује женама да обављају своје женске послове, једино што су тога дана жене месиле квасну врућу погачу, посуту шећером и делиле је краварима и свињарима. А такође, свако који би (од путника намерника) долазио тога дана у кућу бивао би понуђен парчетом погаче. Домаћин је у рану зору одлазио у башту и овде доносио нарамак сламе, или би покупио преостали коров и све то палио. Преко ове ватре домаћин, али и остали укућани, који су то желели, прескакали су свако по три пута, говорећи да на тај начин тресу зиму и пале је у ватру. Свакако да таква пракса не садржи у себи никаква хришћанска начела. Преселењем у вечност старих домаћина, нове генерације су овај обичај тотално игнорисале. Сада се, понекад, о томе само

¹ avasrb@yahoo.com

прича. Будући да тога дана Црква прославља 40 мученика, у народу се, у шали, задржала изрека да се тога дана ваља испити 40 чашица ракије.

Бела среда и Бели петак су дани сиропусне седмице, односно седмице пре почетка Ускршњег поста. У тим данима се мрсио бели мрс, без меса и месних производа. Жене су у те дане могле да месе, али нису смеле да иглом ишта раде нити да преу вуноу.

Беле покладе, познате под називом Ускршње покладе или, једноставно, покладе. То је недеља пред почетак великог Ускршњег поста или недеља пред Чисти понедељак.

У суботу сирну, уочи недеље поклада, сви су се у кући прали и купали. У саму Недељу Белих поклада, навечер, после вечере, свако је од укућана, па и деца, узимао по један чешаљ белог лука и помазивао груди, ноге и руке. То су чинили верујући да ће их мирис белог лука штитити од напада вештица. Потом је свако свој чешаљ белог лука забадао у саксију са цвећем. Чекало се недељу дана и свако је проверавао да ли је његов шечаљ проклијао. Говорило се да, онога, чији чешаљ није проклијао, дотичног ће вештица да нападне. Чак се у појединим домаћинствима веровало да ће они чији лук није проклијао или је накнадно увенуо, у току исте године умрети. Зелене пераје које су изникле из ових чешљева укућани су јели са осталом храном.

У Недељу на Беле покладе сељаци су „гатали“, односно предсказивали време. Говорили су да какво је време на Покладе, такво ће време да буде и на Ускрс

Такође, у Недељу Белих поклада постојао је обичај да после завршене Свете литургије у цркви, жене групно одлазе у биртију да се „равене“, односно овде су преко целе ноћи лумповале, а неке су се тада маскирале тако што су облачиле мушку одећу и панталоне.

Благовести су црквени Богородични празник, пада у току Ускршњег поста, нема посебних обичаја, једино што је у народу био познат и под називом Благовести-Приповести. У Чанаду је постојала прича да су људи, на Благовести, реку Мориш, уколоко би била смрзнута, прелазили је са три пара волова, те је због тога тај дан прозван и Приповести.

Чисти понедељак је први дан Великог поста. Домаћице су изјутра рано спремале цеђ (воду са пепелом) у коју су кувале посуђе, да не би ово остало мрсно. Говорило се да се ваља да мушкарци тога дана пију ракију како би испрали зубе од мрса. У току целе ове седмице строго се постило на води а у Тодорову суботу обичај је био да се осим деце причесте и одрасле особе.

Теодорова субота је прва субота прве седмице Великог ускршњег поста. У народу позната и као Тодорска субота. У петак увече, уочи Теодорове суботе био је обичај да се деца и укућани перу и купају са водом у коју ставе запупљену или чак процветану дренау гранчицу. Веровало се да ће тако бити чисти и здрави као дрен. Цела ова седмица односно прва недеља поста народ је називао Велика недеља. У току целе ове недеље, вечери, било

је забрањено да се било шта ради. Обичај је био да се комшије међусобно посећују, жене да причају, деца да се играју а мушкарци су обично играли карте. Свакако, много пре поноћи сви би се враћали кући, пошто се веровало да у поноћ селом пролазе Тодорчићи или Тодорски коњи и ко се задеси на улицу у то доба ноћи буде прегажен копитама Тодорових коња. Деци се изричито претило да буду мирна и тиха. У Чанаду неки домаћини су плашили децу са Тодорским коњима тако што су ноћу вукли ланце по авлији и стварали буку. У цркви се служила Света литургија и обавезно се носило варено жито, односно кољиво.

На дан преполовне среде жене су бројале јаја која су одвајала за Ускрс. Обично су то радиле пред вече. После тога није се радио више ниједан женски посао.

Лазарева субота – Врбица је субота уочи Христовог празника Цвети или Улазка Господа Исуса Христа у Јерусалим. Овај је један од радосних дана у току Ускаршњег поста, пошто су тада у храм родитељи а понајвише дедови доводили своју децу и унукe како би ишли за врбицу. За тај дан, од Ускрса родитељи су „поновили“ своју децу. Деци је шивено ново одело, а пре самог празника Васкрса, на Лазареву суботу су деца облачила ово одело први пут. То је била прилика да свако види чије је дете било „поновљено“ и ко је од деце најлепше одевен. Тада су се сви сликали за успомену и за сведочанство будућим поколењима. Обичај је да се на Лазареву суботу, пре Вечерњег богослужења, из храма, у Литији, крене по селу и тако сви одлазе на крај села или на улаз у село где је подигнут Крст крајпуташ. Овде, на једном сточићу, постављене су врбове гранчице, свештеник их окади, покропи водицом, освети и пошто сви узимају по једну или више освећених врбових гранчица, исто у Литији, враћају се назад у свети храм. За ту прилику деца носе звончиће и целим путем звоне, док појци певају тропар празника Цвети. У храму свештеник одслужи свето Вечерње богослужење.

Родитељи или дедови су своју децу онако овлаш ударала освећеним врбовим гранчицама и говорили „да растеш и здрав да будеш као ова зелена врба“. Освећене врбове гранчице стављене су около славске, свечарске иконе, неке су ношене на пољу, у њиву или забадане су у баштицу, пред кућом. Има случајева да су се ове гране, уколико су биле заливане, примиле и запупиле. Сматра се да освећене гранчице врбе, унесене у кућу, освећују дом, чувају га од злих сила као и све укућане, због тога су и похрањене крај славских икона.

У Чанаду су, у Литији, ишли за врбе улицом и застајали пред капијом неког од верника који је спремио врбу и овде, испред куће дотичног домаћина, освећивана је та врба.

У Семпетру се врбица освећивала на улицу, пред кућу једног од црквених татора. Старији су ударали децу освећеним гранчицама врбе и говорили : „да си велик ко врба, а дебо ко крма“.

Обичај је био, али и сада се још води рачуна о томе да се у току Цветне седмице ништа не сеје, поготово по баштама, јер се верује да све што се посеје у току Цветне недеље (седмице), све проклија, процвета, али не донесе плода.

Велика недеља је последња седмица Великог ускршњег поста или Страсна седмица. Сви дани ове седмице нисили су епитет „велики“. У току ове Велике недеље жене нису радиле женске послове као што су: шивење, ткање, прање, пеглање.

До Велике среде, уколико је још понека жена закаснила са ситним крпљењем или пошивањем, још се могло довршити, од овога дана престаје свака женска делатност.

Обичај је био да се Великог петка све до ручка свако уздржи од било каквог јела или пића. Тога дана био је строги пост. Неки су постили цео Велики петак, Велику суботу, причешћивали се на Васкршњу литургију и тек тада јели Васкршњи ручак.

У неким домаћинствима жене су „кокале кокице“ пре или после подне. Са овим кокицама укућани су излазили на улицу, ишли једни код других на диван и јели ове кокице. Ове кокице чували су како би их јели и после Ускрса. Веровало се да они који на Велики петак буду јели ове кокице биће заштићени од грозница.

Црква је тога дана била отворена цео дан, на средини храма постављен је Христов гроб, а у њему положена Плаштаница којој се, преко дана народ клањао и целивао. У вечерњим сатима долазило се у храм где се најпре отслужио „Плач Матере Божије“ а потом Христово опело.

Негде су тога дана жене фарбале ускршња јаја. На Велики петак није се смело чистити ради заштите од бува и буба.

Био је обичај да омладина донесе у црквену порту сламе и дрва, да овде запале ватру, поседају околу ватре и чувају Христов гроб.

Данас се то више не практикује, омладина данас јесте присутна једино на Васкршњој служби.

Велика субота је дан уочи самог празника Васкрсења Господњег, када су домаћице и домаћини посвршавали своје послове. Домаћини су чистили шталу, спремали храну за стоку, да им током празничних дана буде при руци, а нису излазили у поље. Тога дана није се смело шити, прати и пеглати, али су домаћице спремале храну за Ускрс, а у неким домаћинствима су фарбали јаја. Углавном су ти послови рађени пре подне. Деца су, углавном, била у цркву да клепају, пошто се од Великог четвртка не звони већ се само клепа.

У Кетфељу је био обичај, сада заборављен, да се на први дан Ускрса не једу црвена, фарбана јаја, јер се сматрало да се може разболети од болова у врату (црвено у врату).

Тога дана домаћини су спремали јагње или јаре за Ускршњи свечани ручак, а такође, тамо где је био обичај и где је било, спремала се стражња

свињска шунка за барење. Барена је без икаквих мирођија, углавном у велику каљаву пећ. Ова барена шунка се, све време празника, износила за доручак, а такође и кумове су дочекивали овом шунком и бареним јајима.

У Чанаду су Немци и Мађари у воду у коју се шунка барила касније барили јаја. Срби су јаја фарбали у луковину, варзило = црвено и вранило = црно.

Васкрсење Господа Исуса Христа. Срби овај празник зову Ускрс. На тај дан су кумићи одлазили са колачом код својих кумова, односно духовних родитеља. Раније се за ту прилику спремао квасни колач, умешен са млеком, и био је украшен плетеницом, у три струке, од теста. Упакован у белу чипкану мараму, у Семпетару и Чанаду у бели салвет, уз неколико црвених јаја, све то даривало се куму. Кум домаћин је своје кумиће постављао за сто, а кума домаћица је, прекрстивши себе и колач, ломила један крај од колача и говорила: „за здравље мога кума (или куме) да порасте и да се у миру и са срећом ожени (или уда) и да се у миру удоми“. Данас, они који одлазе код кумова, уместо квасног колача носе тарту.

Народ се међусобно поздравља са „Христос васкресе“ и отпоздравља „Ваистину васкресе“.

Свакако, тога дана се ништа не ради, комшије излазе на улицу на седељку и причу.

Васкршњи понедељак. У неким местима обичај је да се тога дана, после Свете литургије изиђе, свечано у Литији, на гробље. Негде се на гробље излази поподне као у Чанаду или Семпетру. Они који су ишли пре подне говорили су да ред налаже да се најпре, иде на гробље, удели за покој душе уснулим особама, па да се потом руча. Из цркве се излази свечано, напред црквени барјаци, у средини дечак са иконом васкрсења, па потом свештеник, појци па народ. Уз пут се пева стихира „Васкрсење твоје Христe Спасе“ и тропар празника „Христос васкресе“. Литија се зауставља на средини гробља где се налази велики крст. Овде свештеник одслужи помен за све уснуле и помене из читуља имена уснулих а потом се пређе појединачно и служи се на гробовима оних где је свештеник позван да изврши помен. У појединим местима тога дана се иде код кумова са колачом.

Почевши са Великим Четвртком па све до првог Четвртка после празника Духова, свих ових девет Четвртака у народу се називају Зелени четвртци. Тога дана забрањени су сви женски послови као: прање, пеглање, шивење, ткање на разбоју, хеклање, и томе слични. Могли су да се раде послови у башти, у повртњаку. Веровало се да забрана ових женских послова штити од грмњавине и лошег времена у току године. Дозвољено је било да се раде мушки послови. Ниједна од старијих женских особа није могла да наведе време настанка овог обичаја, што свакако значи да је тај обичај одавно укоренен у веровању нашег народа, обичај који је данас скоро сасвим исчезао, испуњавају га још старије жене и оне дубоко верујуће.

Ђурђев дан је дан у који света Православна црква прославља спомен Светог великомученика Георгија. Уочи самог дана празника, на навечерје празника, домаћини ките улазне капије запупелим гранчицама врбе и стручком коприве. Исто то стављају и на первезе прозора и оковратника штала, где је марва. То се чини како би се укућани и све што је у кући, као и марва, сачувачи и заштитили од вештица и њихових гатања. Има и данас оних који то раде али то чине због традиције и обичаја а не да би заштитили себе и све своје од злодела вештица. Млађи нараштај данас то тако чини јер традиција тако налаже, а не због неког убеђења. Једну подужу гранчицу врбе жене су чувале за сам дан празника и том гранчицом терале су гуске и стоку на пашу. Тој се гранчици приписивала магијска заштитна моћ. О празнику Ђурђевдану народ је говорио: „Ђурђев данак хајдучки састанак“.

Био је обичај када настане јака суша у пролеће, поготово на Ђурђевдан, да се људи међусобно квасе водом. Овај обичај назива се *додоле*. Случајни пролазник би, прошавши поред нечије куће, могао бити поливен. Онај који полива изговарао би молитву: „Додоле, додоле, подај кише Господе“. Био је такође обичај да младе Ромкиње голо тело оките уплетеним зеленим биљним појасевима и тако шетају скачући и играјући по селу и певајући: „Додоле, додоле, дај Боже кише“ а домаћини би на њих бацали воду из бокала или чаша. У Наћфалу је био обичај да у време суше жена која је трудница оде на гробље, узме са нечијег гроба мали дрвени крст и тај крст баци у неки сеоски бунар који се више не користи.

Спасовдан је празник Вознесења Господа Исуса Христа. Као и о празнику Духова, и на Спасовдан, унутрашњост храма се китила зеленим гранама и травом простртом по поду цркве. За време Литургије народ је од ове траве плео венчиће које је качио око празничних икона.

У црквеним портама, код споменика хероја палих у ратовима, служио се, а и данас се служи, парастос, јер је Спасовдан дан хероја и тога дана није било свирања и игранки.

У Кетфељу, свештеник је у време Литија, са народом излазио на њиве, на поље и тамо вршио молебан и благодарење. Иде се на места где су постављени крстови крајпуташи, а ови су уздигнути, углавном, на сваки улаз или излаз из села. Уколико је било сушно време, клечећи, вршио се молебан за кишу. Свештеник, освећеном водицом, кропи на све четири стране и тако благосиља њиве, село и народ.

При повратку, народ који је остао код куће, излази на улицу и поједини, држе на руку чист пешкир са посудом жита који бацају над литијашима говорећи: „Дај Боже да и ове године роди добро жито“. Уколико је сушно време онда уместо посуде са житом држе посуду са водом и босилкачком кропе литијаше, изговарајући молитву: „Дај Боже кише, дај нам кишу Боже и немој нас уништити“.

Субота уочи самог празника Духова назива се Духовским задушницама. Изјутра рано, тога дана, у појединим домаћинствима жене су меси-

ле крофне а неке су месиле просфоре, и ове се најпре окадиле, домаћице очитале „Оче наш“, крофне или просфоре осениле крсним знаком, те су потом разносиле у комшилуку за покој душа својих уснуних. У сваку кућу су се давале само по две просфоре, нити мање нити више. У Наћфали су домаћице најпре окадиле код куће крофне или просфоре па су затим излазиле на гробље и овде преко гроба, покојнику за покој душе, делиле оно што су спремили. Свештеник није излазио на гробље.

Празник Свете Тројице назива се *Духови*. За тај празник по поду храма поспе се свежа трава, а прозори се оките озеленелим гранама. Пошто се тога првог дана празника вечерње богослужење спаја са Литургијом, док свештеник чита вечерње молитве, верници у храму клече и тада, од траве плету венчиће које их као благослов носе својим домовима, стављају около славске иконе, верујући да их ови венчићи, преко године штите од грмљавине. У неким домаћинствима домаћини су имали обичај да ове исплетене венчиће дају кравама и коњима да поједу, као заштиту од зла. Обичај је да се на други дан празника, свечано, из светог храма, у Литији, крене по селу и иде до крстова који су постављени крај пута на улазу и излазу из села, и овде свештеник врши службе одређене за ту прилику.

Овим покретним празником Духова полако се прелази у летњи годишњи циклус, који је, такође, испуњен појединим празницима и појединим ритуалним радњама.

Ивандан или Јовандан је празник Рођења Светог Јована Претече и Крститеља Господњег. Уочи овог празника жене плету венце од иванског цвећа и постављају их на улазна врата или капије својих домова. Обичај је такође био, сада се изгубио, да осим великог „кућанског“ венца, домаћица исплете за сваког члана породице по један венчић. Затим је домаћица узимала венчић најстаријег члана породице и бацала на кров куће, и говорила: „За здравље...и помињала би име онога чији је венчић бацила. Исто је то чинила са свим осталим венчићима чланова своје породице и завршавала би са венчићем најмлађег члана породице. У новије време ови венчићи нису више бацани на кров куће већ су окачени о гране неке воће засађене пред кућу. Тога дана жене нису смеле радити своје женске послове. Било је домаћина који нису славили тај празник као крсну славу и излазили су у поље на пољске послове. Иначе, то је постан дан.

Петровдан је празник који прославља Свете врховне апостоле Петра и Павла. Тада се завршава пост. Обичај је био да за тај дан домаћице спремају гибаницу или питу са јабукама. До Петровдана децама је било забрањено да једу нове јабуке, све док се најпре, на Петровдан не уделе за покој душа уснуних својих укућана и рођака. Од гибаница које се тога дана спремају, делило се по комшилуку за покој душа свих уснуних. Такође, све до Петровдана забрањивало се да јабуке буду сечене ножем, јер се веровало да у противном може да удари крупа, односно град.

Илиндан је дан када наша црква слави празник Светог старозаветног пророка Илију, Громовника, од кога се народ боји да не пошаље невреме, олују и јаку кишу.

Уочи празника, раније је био обичај, да домаћице, обавезно, закољу петла и петлову главу забоду негде испод стреје куће, као принесену жртву светом Пророку. Домаћица даје Пророку петлову главу, како светац не би узео главу домаћина. Ово се дешавало једино о том празнику и јасно наглашава страхоту коју су наши преци имали од овог старозаветног пророка као и веру да једино жртва може умилостивити његову срџбу и напраситост. Данас је то остало само једна прича и нико то више не чини. Или можда веома, веома ретки.

За Преображење Господње, Велики Христов празник, нису се запамтили посебни обичаји осим да се грожђе које је сазрело не једе док се најпре, на Преображење, не однесе у свети храм где свештеник окади и освети и после Свете Литургије поред нафоре, сви примају, као благослов помало од овог освећеног грожђа, како би освећено однели својима у дому и то грожђе најпре јели.

Усековање је сећање на дан када је Ирод наредио да се одрубви глава Светом Јовану Крститељу. Строго постан дан. Забрањено је било да се било шта ради. Стари су, постећи тога дана, јели једино хлеба и грожђа. У старици су тога дана, по селу, пролазили трговци и продавали грожђе. Тога дана у кући нико није смео да користи нож за сечење, пошто се ножем није ништа секло, јер је он подсећао на начин на који је мученички пострадао Свети Јован Крститељ.

Јесењи годишњи циклус и ако није испуњен обичајима и разним ритуалним праксама, време је највећег броја домаћих слави: Томин дан, Срђевдан, Света Петка, Свети Лука, Митровдан, Аранђеловдан, па имамо и Михољске и Митровске задушнице. О томе која је пракса о Задушницама већ смо раније говорили.

У народу су се и данас очувале и још се користе две узречице везане за два јесења празника. О празнику Светог апостола Луке говори се: „Свети Лука снег заука“ а за Митровдан каже се: „Митровдан – хајдучки растанак“. У народу се сматра да са овим празником почиње период зиме.

Пред сам крај новембра месеца почиње Божићни пост и са овим постом можемо рећи да поћиње зимски годишњи циклус који је обилат обичајима и праксама.

За разлику од Ускршњих поклада, за Божићне покладе вечера је обична, а домаћице не кувају посуђе у цеђ како би их опрали од мрса.

Божићни пост траје свега шест недеља или 40 дана и по црквеном правилу мало је блажи од Ускршњег поста. Будући да Божићни пост покрива управо цео месец децембар, а по нашим селима то је месец свиногоља, рећи су они хришћани који посте од почетка па све до краја поста. Обично

посте у прве две три недеље па се исповедају и причесте, како би после сви-нокоља почели да једу мрсну храну.

Варварица, празник Свете Великомученице Варваре, празнује се 4/17. децембра, на два дана пре празника Светог Николаја Мирликијског Чудотворца. У нашим домаћинствима, жене су тога дана вариле жито, без других варива. То се варено жито јело тек сутрадан, пошто се најпре подгрије и ушећери. Пре но што би укућани јели од тог жита, домаћица је тамјаном окадила то жито, изговорила молитву „Оче наш“, и у неку мању посуду разносила по комшилуку за покој душа својих уснуних. Оне комшије које би примиле ово жито, говорили су: „Ово нека буде за покој душе свима вашим уснулима“.

Туциндан је дан уочи Бадњег дана, који су наши стари тако звали, а деци говорили и строго им претили да буду послушни те да не би требало да буду кажњени, јер ће иначе преко целе године бити непослушни. Забрањивало се тога дана казнити децу.

На Бадњи дан, рано с јутра, око 5–6 сати, домаћице су устајале и подмесивале квасац за божићни колач, здравље и све друго што су спремале од киселог теста. Исто се изјутра дочекивао и положник или положајник, како се већ називала страна особа која је прва долазила у кућу.

У домаћинствима где су била деца, обично су њих будили како би они, као деца, имали улогу положника. Дете је било постављено да седне на једну врећу која је била прострта на поду. У неким домаћинствима положник је био постављен на земљу, односно на под собе. Домаћица је у једну посуду имала, већ спремно зрневље помешаних житарица, углавном жита и кукуруза и полако једном руком узимала и сипала детету на главу, дозивајући, при том, живину, гуске, патке, свиње, краве, коње. Исте овакве ономотопеје као: пи-пи-пи, ли-ли-ли, гусу, гусу, ихохо, мууу; изговарао је и положник. Домаћице су тога дана спремале велики божићни колач, здравље, авлију, месец и сунце све од теста. Срби у румунском Банату нису имали обичај да на Бадње вече, у црквеној порти пале Бадњак. Такође то нипошто није био млади храст или цер, пошто су села била јако далеко, удаљена, од шуме и није постојала могућност да се пронађе млади храст или цер. То је био обичан пањ (Кетфел, Варјаш) или пањутак (Чанад, Семпетар) којег је домаћин, од ране зоре, тражио на дрвљенику и нашавши прикладан пањ, одвојио га је и наменуо за, такозвани, бадњак. У Наћфали, заједно са домаћином, пањ за бадњак, на дрвљенику тражила су и деца. Такође, домаћин је спремао нарамак сламе и сена, три гранчице од три различите воћке и једну теглу напунио помешаним зрнцима жита и кукуруза. У ову теглу забадана је велика божићна свећа а околу ње ове три гранчице привезане за свећу црвеном вуном, символ Спаситељеве проливане свете крви. У Семпетру свећа, се стављала у чанак или решето пуно кукуруза, жита и јечма.

Обичај је налагао да се овај пањутак пали у пећи када у светом храму удари прво звоно и најављује почетак Вечерњег богослужења. Овај пањутак

је требало да преко целе ноћи тиња и тако задржи живу жеравицу како би на њој, изјутра рано на први дан Божића, домаћица распламсала нову ватру и испекла чесницу. То је био банатски бадњак.

Домаћин и деца су посипали по соби, по ходнику, свугде куда се пролазило, сламе или сена. Домаћица има једну корпу пуну ораја и сада крсти собу орајима. У виду крста, почевши са источном страном, у сваки ћошак собе баца по једно оре, у име Оца и Сина и Светога Духа, а деца трче по соби да ухвате ораје која се котрљају по целој соби.

На столу, на којем је испод стољњака била слама, зрна житарица, домаћица је стављала велики божићни колач, па здравље, месец, гувно (у Кетфељу), теглу са зрневљем у којем је стајала свећа, тањира, кашике и виљушке. Храна је била посна, и одређена за ту прилику: чорба или супа ос пасуља, пасуљ сунгалија преливен са динстаним црним луком, резанци са маком или орајима, куване суве шљиве. На први дан Божића, поподне, у појединим местима, постојао је обичај да млади кумови одлазе са колачем код својих старих кумова. У новије време уместо колача носи се торта.

Тек су на трећи дан Божића домаћице чистиле сламу и сено које је било посуто по соби, по кући и говориле да тиме „чисте Божић“, а момци су, рано ујутру, јашући коње, пратили Божић. Иначе, трећи дан Божића празнује се Свети Првомученик Архиђакон Стефан, а то је слава многих домаћинстава.

Богојављење је празник крштења Господа Исуса Христа у Јордану од Светог Пророка Јована. У појединим селима, тај празник су називали и „Водица“, а данас се тај назив више и не спомиње.

Дан раније пре Богојављења домаћице су кувале пихтију од свинских папака, уши, њушке и после Богојављенског ручка, сви су у кући јели пихтије. У седмици после празника Богојављења, било је строго забрањено да се пере рубље, пошто постоји веровање да је сва текућа и стајаћа вода освештена, односно света. То је у сагласју са црквеним учењем пошто поспражништво свих Христових празника се слави још седам дана од самог дана празновања празника.

Закључак

Будући да су наши преци били дубоко верујући, да су редовно читали Свето писмо, да је Божији закон био главно начело по коме су се руководили, стога су и култне радње које су свакодневно обављали биле веома добро одређене, односно подељене на женске и мушке послове. Све су те радње имале магијски карактер, вршене су ради заштите самих себе, породице и покућанства. Верујући у божанску силу добра, знали су и за постојање зле силе, а која је свагда присутна и може са лакоћом да нашкоди некоме, стога и потреба да се заштите од тог и таквог зла била је велика.

Оно што се данас може приметити јесте чињеница да, великим делом, ови годишњи обичаји код највећег дела нашег народа јесу се скоро изгубили. У Чисти понедељак нико више не пере посуђе у цеђ, да им опере мрс, јер мало их је који посте цео пост. На Младенце не пале се више ватре и не прескачу се како би отресали зиму. Мало је оних који ките о Ђурђевдану капије и довратнике копривом и врбовим гранчицама. О Светом Илији домаћице, веома, веома ретко, кољу петла и главу забадају испод стреје. Свакако да сва та ритуална пракса и сва та веровања која су се још задржала у нашем народу, нису имала никакву хришћанску подлогу али су сви ти обичаји сведочили вери која је била жива и делотворна у истом народу. Данас, ови обичаји се не упражњавају више, не због чињенице да смо постали мудрији па сада, као хришћани, не вршимо више нехришћанске обичаје. Не. Нипошто. Престали смо да прадедовске обичаје подржавамо из једноставног разлога што смо се охладили у вери, сасвим мало или уопште не размишљамо, као наши стари, о души, о злу који може да нас задеси, о борби против зла. Јер сви су ови обичаји имали за циљ заштиту самога себе, своју породицу и покућанство од злих ствари које могу наићи. Данас, нажалост, толико смо се приземлили, да нас осим материјалног добра и благостања, оно духовно скоро нимало не интересује. А то и такво обезбожење, и приземљивање, води управо ка дехуманизацији, раскорењавању, губљењу идентитета народа и нација и полако али сигурно претапање у смртоносно море светске глобализације, асимилације, једном речју: духовне смрти и губљења идентитета.

Blagoje Čobotin

CULTURAL SERBIAN ELEMENTS IN THE VILLAGES FROM “LUNCA MURESULUI”: ANNUAL CYCLE

Summary

This research is written in order to follow the searches I've done in the 80's during the previous century in the serbian villages from the Valley of Mures. So, this research includes the description of the secular rituals which are related to the feasts during the year and also the description of the religious rituals of the wake, which is celebrated in the Orthodox Church.

Key words: customs, divine liturgy, ritual, nation, Christian, Orthodox, pagan.